

BUTLLETI

DEL GRUP D'ESTUDIS SITGETANS

Any IV

Gener 1979

Núm. 12

Quan es publiqui aquest Butlletí serem, més o menys, al solstici d'hivern. Vol dir que la claror diurna s'haurà escursat molt i que la calma haurà tornat al nostre poble. La gent ja gairebé haurà desertat del tot de les platges, i la mar, buida de banyistes, serà poblada, a trenc d'ones, per les gavines, que vindran a deportar-se en els llocs on, ara mateix encara, servien de palestra als jocs d'infants.

Una mica més cada dia tornarà la calma, el recolliment, el silenci, als carrers de la vila. Els estudiants hauran retornat a les aules i, al cap al tard, la Biblioteca popular s'omplirà de nois i noies afanosos de saber.

Els joves, i també tota persona, sense limitació d'edat. Nosaltres, els del Grup d'Estudis, no ens quedarem pas enrera. Sota la llum de la làmpara, omplint quartilles o llegint gruixuts volums, mirarem d'endinsar-nos en els coneixements que ens manquen per a estudiar quin fou, en tots els ordres, el passat d'aquest Sitges que ens fa mal al cor.

L'obra sitgetana de Gaietà Buigas i Monrava

Un dels arquitectes importants que treballà a Sitges a finals del segle passat fou Gaietà Buigas i Monravà.

De Gaietà Buigas s'han trobat, a l'Arxiu Municipal de Sitges, alguns documents que afirmen la paternitat de diverses construccions. D'altres edificis no hem trobat els plànols, però es pot assegurar, per les seves característiques, que són d'aquest arquitecte.

Val a dir també que s'han trobat uns dibuixos d'uns elements decoratius —una font, per exemple— quasi amb seguretat també són de Buigas, tant per les seves línies com perquè són fets en uns anys en què Buigas era l'arquitecte municipal de Sitges, o més ben dit, era «arquitecte Assessor de l'Ajuntament».

Hem de dir que Buigas Monravà va néixer l'any 1852. Va estudiar arquitectura i va fer les seves primeres obres importants a l'exposició de Barcelona de 1888. Ajudat per B. Bassegoda i G. Borrei va projectar la secció marítima i el pont del ferrocarril al passeig del Cementiri de Barcelona. Obra seva és també el Monument a Colom de la Porta de la La Pau.

Buigas, junt amb Vilaseca, Domènech i Montaner, i Falqués— va ésser dels primers que aplicaria el maó vist com element decoratiu —a la vegada que constructiu— de la façana. Exemples d'això podem trobar-los també a Sitges.

Es de pensar que, acabada l'Exposició de

Barcelona, Buigas devia agafar el càrrec d'arquitecte assessor de l'Ajuntament de Sitges, ja que la primera obra que trobem està datada de l'any 1889.

Aquesta primera obra és el mercat de Sitges, i els plànols estan datats el mes de Febrer de 1889. És aquest un edifici d'una sola nau (parlem del projecte originari), amb una coberta a dues vessants.

A l'interior de l'edifici podem veure que l'armadura que el sosté la coberta més apropiada per a grans llums, i està acabada amb cavalls metàdics. La façana és de maó vist tota ella, i a la porta d'entrada, formada per un gran arc escarser, trobem una marquesina de ferro colat que també va projectar Buigas —i de la que també s'han trobat els dibuixos originals— l'any 1891.

Les parades, que actualment encara es conserven, són també de ferro colat, i tenen —com a decoració— una antefixa de característiques molt corrents a les usades en l'arquitectura eclèctica d'aquest període.

He de fer constar que, igual que Buigas va fer aquest edifici d'aquestes característiques, possiblement també fes l'antic escorxador de la Vila, al passeig de la Ribera. Aquesta informació —que m'ha estat donada per un amic que va veure la semblança entre un i altre edifici— és molt probable que sigui certa.

El ferro havia estat utilitzat tradicionalment com element decoratiu, i sempre l'havia volgut amagar la seva funció funcional decoratiu.

A 1850 ja trobem a Anglaterra el Palau de Cristall de Paxton, a l'exposició Universal; seguiran les exposicions de New York i Munich. A la de París, Eiffel projectà la «Galerie de les Machines» i, més tard, el 1884, la «Tour Eiffel», amb la qual hom pensava que les possibilitats del ferro havien arribat al màxim grau d'utilització.

Les construccions en ferro comencen a fer-se a Catalunya cap al 1880. Els principals edificis en què s'aplicà aquest material són els mercats, que tanta importància tenen en l'arquitectura catalana moderna. Sitges no fou excepció, i, com hem vist, «la Plaça», primera obra coneguda de Gaietà Buigas al nostre poble, és també la primera construcció en ferro de la Vila.

A més del representant de l'arquitectura del ferro aquí, Buigas fou l'arquitecte del neogòtic, el gòtic racionalista iniciat per Violet le Duc. Així, podem veure aquest estil arquitectònic en tres cases: la de Severiano Virella, al carrer de Jesús, avui convertida en Hotel, però que encara conserva la seva peculiar «Torre d'en Severiano»; la de Bonaventura Blay, al carrer de l'Illa de Cuba, que té també una torre amb punxa que serveix de mirador i avui dia es conserva en molt bon estat; i la casa que es troba al carrer de Santiago Rusiñol, al núm. 25, que inicialment era tota rodejada de jardí, però des de fa poc ha quedat pràcticament convertida en una casa entre mitjaneres perdent tota la seva originalitat. En aquestes tres cases, les més espectaculars de Buigas a Sitges, hi trobem unes característiques comuns essencials: escalonament de les façanes principals; aplicació a l'estructura de maons com a decoració; torres en punxa que servien de miradors; influència del gòtic en tots els elements decoratius; aplicació de ceràmica i pedra artificial i un jardí gran que les envolta o al que tenen les seves vistes principals. També tenien aquest regust neo-gòtic uns hipogeus projectats per al cementiri.

El 1805 s'acordà per l'Ajuntament de Sitges construir una sèrie de cases de tipus social en els terrenys pròxims a la via del tren, i tocant a la carretera d'Igualada, coneguts com a «Terra Cavada». El projecte d'aquestes cases, les primeres d'aquest tipus que es feien a Sitges,

s'encarregà a l'arquitecte municipal, Gaietà Buigas, amb la intenció de realitzar-les mica en mica, inaugurant cada any una casa el dia de la Festa Major. Buigas projectà cinc vivendes i un «Pavelló de Pobres» amb uns rentadors destinats a rentar la roba dels infecciosos, tots diferents. Dels sis edificis, se'n construí un de sol que encara existeix avui dia com a «Asil de Sant Josep».

Com a arquitecte assessor de l'Ajuntament que era, Buigas i Monravà tingué una aportació important en l'urbanisme sitgetà. Seu és el projecte del carrer de Santiago Rusiñol, seu el primer projecte d'ampliació del «Cap de la Vila», iniciat el 1889, que feia d'aquesta plaça un lloc més ampli que no pas el que té avui. El projecte no es realitzà fins el 1913, modificat substancialment per Mas i Morell. Seu és, per fi, el projecte de les escalinates de «La Punta». Aquest projecte no era el primer, ja que una dotzena d'anys abans n'havia fet un altre Salvador Vinyals, l'arquitecte de la reforma de l'Ajuntament. Val dir que el de Buigas, que és el que finalment es realitzà era més realista, i suprimia unes baranes de ferro colat que tenia el projecte anterior, substituïnt-les per unes balustres de pedra artificial alternades amb bancs en els quals s'hi observa una decoració de tipus eclèctic. Actualment les escales de «La Punta», per les que cada dia passa tanta i tanta gent, estan en molt males condicions de conservació: la pedra artificial es trenca contínuament, les balustres cauen, els bancs estan deteriorats, els esglaons són gastats... tot plegat, necessitaria una restauració a fons.

Hem d'afegir encara que a l'Arxiu Històric hem vist el dibuix d'una font que podem atribuir a Buigas i que ens informen que havia fet un projecte d'escoles públiques, de les que tan necessitada estava la Vila en aquella època, que no es realitzà.

Per acabar hem d'indicar que totes les informacions referents als projectes de les cases que hem esmentat en aquest treball les hem aconseguit a l'Arxiu Històric Municipal en el qual es porta a terme un bon treball d'ordenació i recopilació de plànols gràcies al qual els diferents projectes d'arquitectes i mestres d'obres del nostre terme municipal es troben fàcilment.

Isabel Coll

Fa sou soci del GRUP D'ESTUDIS SITGETANS?

Protegu, si us plan, aquesta iniciativa cultural

Els Capitells de Maricel

(i III)

En l'article precedent d'aquesta sèrie vam interrompre la descripció dels capitells amb els que representen la falla d'Triarte «Los huevos». Seguint el nostre recorregut acabem el carrer de Fonollar i sortim a la plaça oberta a la mar, on un medalló amb el perfil de Miquel Utrillo recorda aquest notabilíssim personatge. Un corraló estret, cobert, dóna pas des d'ací a la plaça de l'Ajuntament. En l'arc d'entrada a aquest corraló hi ha dos capitells, a una certa alçada. Tornem, ací, als símbols, a l'allegoria: el de l'esquerra representa l'home covard: un homenet armat amb un ganivet immens que no li serveix de gran cosa i que corre, fugint d'un conill que l'empaita. A la dreta, l'home valent: un guardaagulles (al fons es veu el tren que s'atansa) que amb el seu sou precari té el coratge de tenir una família nombrosíssima: set o vuit fills i un altre que n'espera la dona.

Segueixen, en el sentit de la nostra visita, tres finestres també esculpides. La primera que trobem té per motiu diversos polítics catalans. El capitell de l'esquerra de l'observador representa els sembradors. Mirant a mar, un estol d'hommes mudats sembla parlar al públic; el personatge preeminent d'aquest grup representa Pi i Margall. Al darrera, s'hi podien reconèixer el doctor Robert, Angel Guimerà, Valentí Almirall. El simbolisme del capitell es refereix als polítics que sembraren, a finals del segle passat, les primeres llavors del catalanisme. El capitell de la dreta representa els segadors: Cambó, Prat de la Riba, Puig i Cadafalch... Les llavors han arrelat, el blat ha crescut, el catalanisme comença a donar fruits. L'escultor no és indiferent a l'actualitat que l'envolta, i es complau en la referència a aquests ideals que també sent. En el fris inferior, a l'ampit de la finestra, hi havia les efígies de tres tipus populars, que l'erosió de l'aire de mar ha fet irrecognoscibles.

Els capitells de la finestra contigua representen dues escenes de lluita: Sant Jordi contra el drac, l'un, i el seu paral·lel en l'antiguitat clàssica, Perseu salvant Andròmaca. Els dos estan molt perjudicats. Les tres protuberàncies informes de l'ampit foren originàriament les faccions de tres altres personatges desconeguts. A la darrera finestra, quatre rostres: dos a l'ampit, dos als capitells. Un d'aquests representa l'escultor Gustau Viloet, qui havia visitat Maricel l'any 1914 i a qui Utrillo havia comprat divuit escultures per a la nova mansió, amb un casc de soldat que recorda que morí a la guerra del 14. Jou, amb un notable sentit de

Salomé

contemporaneïtat i de solidaritat, volgué que la seva efígie acompanyés els capitells. Així mateix, l'altre cap representa Miss Edith Cavell, abnegada infermera belga que morí afusellada pels alemanys a Bruseles durant aquella guerra. Ambdós rostres són ja una ganyota enigmàtica, esculpida per l'aire de mar sobre l'obra de l'escultor. A més altura podreu observar tres gèrgoles de forma humana, amables i rialleres, allunyades del grotesc i del sarcasme tan habitual en aquests elements de la construcció. També són obra de Jou.

Tornem enrera pel carrer de Fonollar. Anem al porxo de l'extrem oriental del Racó de la Calma. Al centre hi ha una gran pica. El seu cos el va proporcionar un sarcòfag romà trobat vora el Vinyet. Els lleons de la seva base i les figures animals simbòliques dels brocs també són obra de Jou. A l'esquerra d'aquesta pica hi ha una finestra amb dos capitells més: el de la dreta representa la música, una joventut oberta a la voluptat i a l'art; oposat a ella, un anacoreta vell i mortificat refusa amb el seu gest aspre tota mena de plaers, no vol saber res de res. Als extrems del porxo, dos petits relleus amenitzen amb l'efígie del rei David els sortints que aguanten la teulada.

Hauríem d'entrar a Maricel, ara. Al primer replà de l'escala hi ha dues portes. Una d'elles està decorada amb capitells primitius procedents del Tallat. L'altra té capitells de'n Jou que representen la guerra, l'un, i l'altre la pau, amb

una escena de pasturatge idíl·lic. Més amunt, a la porta d'entrada al Saló d'Or, dos rostres sota capitells antics: el masculí, de mirada greu i enigmàtica, és Sant Joan, i el femení, enjoiat, Salomé.

Travessàrem ara el Saló d'Or i el Saló Blau i pujàrem al claustre alt de Maricel, tan bell i poc conegut. A cada costat de l'arc que separa el claustre de la petita estança de la font hi ha dos capitells més, referents a la descoberta d'Amèrica per Cristòfor Colom, el de l'esquerra, i la seva posterior colonització industrial, el de la dreta. Aquests capitells, junt amb relleus d'àngels en diversos escuts, completen l'obra de Jou al Maricel.

La importància que aquesta obra tingué en la vida i l'obra de l'escultor fou decisiva. Una estada que es preveia d'uns mesos de duració s'allargà tota la vida, perquè Jou va conèixer durant aquest temps una sitgetana, Antònia Andreu Mitjans, amb qui es casà poc després, establint-se per sempre a Sitges.

Volem insistir una vegada més en el valor extraordinari d'aquests capitells. Podem citar diverses raons per justificar aquesta valorització encomiàstica. En primer lloc, la tècnica: en aquest aspecte són una obra molt reeixida, feta amb meticulositat i escrúpol de gran artista, i tenen el mèrit de ser veritables escultures, talles directes, sense provatura prèvia modelada en fang. En segon lloc, la temàtica: l'al·licient

d'unes alegories i d'unes faules de validesa molt general, vitalitzades per un esperit d'observació crític, irònic, escèptic. En tercer lloc, l'interès anecdòtic de la gran riquesa dels seus múltiples detalls, treballats a consciència. En quart lloc, la seva originalitat: cap altre escultor d'aquest segle no ha treballat amb aquest mesuratge cap mena de capitells, d'una manera tan equilibrada entre la bona tradició capitellística romànica i gòtica i l'esperit modern de l'escultura denominada mediterrània.

El conjunt de capitells de Maricel són doncs una obra important de l'escultura catalana moderna. No es poden deixar perdre. Cal treure'n els motlles per tenir alguna garantia contra possibles accidents o contra la continuació d'aquesta deterioració, contemplada amb una vergonyosa indiferència. Cal estudiar un tractament per conservar la pedra, o bé fer unes còpies que perpetuïn els capitells en un lloc segur. Cal posar a l'abast de la gent una petita col·lecció de reproduccions fotogràfiques i un opuscle sobre el conjunt dels capitells. I cal, en fi, facilitar al públic la resposta a la pregunta que tan sovint es fa: «qui va fer aquests capitells?». I una placa podria recordar, com a mínim, que Pere Jou en fou el creador. Tot és urgent i factible. No ens hi adormim, si us plau.

David Jou

UN SAINET DEL SEGLE XIX

La Malvasia de Sitges

per Vinyet Panyella

FRANCESC DE SALES VIDAL

Francesc de Sales Vidal i Torrent va néixer a Vilanova i la Geltrú l'any 1819. Segons Francesc Curet era «tot un senyor» (1), home de món i de sòlida cultura. Sabem això sí, que era periodista i escriptor, i segona sembla ser, va fundar i dirigir «El Eco de Vilanova i Geltrú» —obra que no està registrada a la *Història de la Premsa Catalana*, però que en canvi és esmentada a l'índex fet per Joan Torrent (2) el 1937. En tot cas, «El Eco de Vilanova i Geltrú» està datat el 1854. Se sap també que Vidal arri-

Platja de Sitges (Miró)

ba a ser Alcalde de Vilanova. Va morir el 1878.

Xavier Fàbrigas esmenta a Vidal en considerar-lo com un dels renovadors del sainet al Principat; en certa manera l'autor és comparable a Joaquim Dimas, F. Camprodon i Manuel Angelon (3) en el sentit que revitalitzen aquest gènere teatral de caire popular que havia esdevingut, entre els anys trenta i quaranta del segle XIX, una constant repetició de motllos tradicionals.

La producció teatral d'aquest autor sembla

ser més o menys quantiosa. El 1858 estrena a Vilanova *Un engany a mitges*; l'any següent, hi estrena *Una noia com un sol*, que posteriorment va ser posada en escena a Barcelona, pel maig del 1861. A part de l'obra en la qual es basa aquest treball, hi ha altres títols: *L'ajuda de Déu*; *Els de fora i els de dins*, que va ser estrenada també a Vilanova i que segons Xavier Fàbregas (4) ve a representar l'enfrontament entre els menestral de la ciutat i l'home del camp, i que va ser estrenada el 1865; *La vileta de Gelida*; *La voluntat de l'Antònia*; *Don Jeroni*; *Jovent del dia*; *La reina de les criades*, la estrena de la qual va tenir lloc també a Vilanova, i *La Mà del Cel*, que s'estrenà també en aquesta ciutat.

Gran part d'aquestes obres van tenir un èxit considerable, però sembla ser que la més coneguda i popular arribà a ser *La Malvasia de Sitges*. Totes elles són sainets, la temàtica dels quals o és de tipus menestral o entren ja en la classificació de «sainet burgès» que fa X. Fàbregas (5). Veurem a quin dels dos apartats pertany *La Malvasia de Sitges*, i com està constituïda aquesta peça.

LA MALVASIA DE SITGES

L'argument

La «Malvasia de Sitges» o TECLA és una menestrala, diem-ne així, una botiguera del Cap de la Vila de Sitges. El renom li vé perquè

«I que no agradava a mitges;
que per guapa i per festiu
em van treure de motiu
la «Malvasia de Sitges». (6)

Aquesta senyora, que de jove tot pretendent li semblava poc, va acabar casant-se amb un botiguer modest, del qual va tenir una filla, Mariona, i un noi, Pauet. Ja que ella no va poder fer un bon casament —«podia haver portat gorro i duc mantellina blanca»— mira de casar la MARIONA amb un «americano» ric i vell, DON SALVADÓ. Com és de suposar, la filla està enamorada i és corresposta per RAFELET, un xicot de la mateixa classe social que ella, i el conflicte se centra en la lluita de la mare i la filla per sentir-se cada una amb allò que vol. El final és feliç i la parella de joves acaba essent protegida pel mateix DON SALVADÓ.

A partir d'aquest argument, tan senzill, intento analitzar tres punts que em semblen importants en l'estructura d'aquest sainet. Són l'enfrontament entre les classes socials, no a

nivell de ciutat sino a nivell de poble; el tipisme que tota l'obra conté i l'expressivitat dels diàlegs. Finalment, entrarem en la consideració de si cal incloure *La malvasia de Sitges* en els sainets de la menestralia o bé en el grup dels sainets burgesos.

L'ENFRONTAMENT DE DUES CLASSES SOCIALS

El que primer crida l'atenció d'aquesta obra és la localització i la dotació: «L'acció a Sitges l'any 1866». No cal ara entrar en consideracions històriques i econòmiques sobre la situació de Sitges en aquell any. Només cal fer observar que l'època dels «indians» estava en el moment daurat. Les cases navilieres sitgetanes que comerciaven amb les Antilles vivien moments d'absoluta prosperitat, i eren molts els que deixaven la Vila per anar a Guantánamo o a Santiago al costat de parents que hi tenien establerts o sols, a conquerir qui sap quina fortuna. L'obertura del comerç amb Amèrica que ja el segle XVIII havia iniciat una prosperitat econòmica a Sitges, prosperitat que es va estroncar per causa de la guerra del Francès, i que a mitjan segle XIX havia estat represa. A partir del 1850 s'inicià l'enderrocament de les antigues casetes de mariners i hortolans i s'alçaren les cases dels «americanos». El Cap de la Vila fou llavors una mena de límit, i la zona que quedava més o menys al nord i a l'oest de la plaça és on es construïren les més sumptuoses —llavors— cases dels nous rics. Aquesta sumptuositat devia enlluernar, lògicament, els que s'havien quedat al poble; gent com la TECLA de la comèdia, per exemple, sitgetans de tota la vida, que no havien tingut el valor o l'ocasió d'anar a fer fortuna fora de casa. Aquest tret és comú, no obstant això, a tots els pobles de la costa catalana, o almenys, als que són més importants. A Vilanova mateix això també succeïa. El fet de centrar l'acció a Sitges no crec que obeeixi a unes causes que podríem suposar de supremacia econòmica o cultural —tot i que aquesta existia. Em fa tot l'efecte que l'ancestral rivalitat vilanovina-sitgetana és un factor a considerar, i que Francesc de Sales Vidal no va voler «perjudicar» la seva vila ni mostrar-ne els conflictes interns que hi tenien lloc... S'estimà més triar Sitges, que probablement coneixia tan bé com Vilanova, on potser hi esqueia molt més la representació d'un sainet popular i típic com aquest que analitzem.

TECLA és l'ambició de voler pujar en l'escala social a costa del que sigui. Li sembla ben

natural qual la seva filla faci un casament per diners, malgrat que DON SALVADÓ sigui un vell amb la fortuna no massa neta:

«Don Salvador té fragates,
té negres i té mulates
—o a lo menos hi trafica—
D'unes finques empenyades
li valen molt les desferres;
i té cases i té terres
diners a senallades» (7).

Això no importa massa, el que cal és fer pujar la filla a la categoria social que ella no ha pogut assolir. Els arguments que TECLA utilitza són basats en un principi pràctic i primari: la necessitat de diners:

«Don Salvadó li convé
i Don Salvadó serà.
Se necessita diné:
no saps lo mon com està.» (8)

RAFALET veu clarament que és l'interès econòmic el que mena la seva futura sogra. Li diu i li repeteix, i li critica amb duresa la seva ambició:

«Això ja està vist:
avui los diners
governen aquí» (9).
«Molta nosa, és la que faig!
No us en deuria fer tanta
sí, per comptes de porta-us
amor pur, amor inmens,
un cor noble, un cor lleial,
us portés vestits de seda,
cortinatges i miralls,
i canelobres de plata
i arracades de brillants» (10).

I critica Tecla per voler sacrificar la felicitat de MARIONA en favor de l'ascens social.

BARTOMEU, marit de TECLA, tampoc no comparteix l'ambició de la seva muller. Li fa nosa l'ostentació que TECLA vol i es queixa, per exemple, del mal que li fan els peus:

«No vols que dugui espadenyes
i això m'ho han fet les sabates» (11).

Així, desseguida, es produeix un enfrontament: d'una banda, TECLA, intransigent. D'altra, MARIONA, RAFELET, PAUET, BARTOMEU. La classe mitja de poble apareix dividida per l'ambició de benestar social, econòmic, de millorament de la posició davant de la resta de la gent de poble. La frustració de TECLA en fer un casament modest la marca per la resta de

la seva vida i desitja una superació, una compensació, encarnada en la figura de MARIONA. Qui millorarà de posició al capdavant no serà MARIONA, sino la mateixa TECLA, i la filla no haurà estat sino l'instrument de què s'ha valgut. Davant de l'ambició de TECLA hi ha, arreglats, valors com l'amor de MARIONA i de RAFELET —valor que en aquest cas pot ser considerat com a positiu; la senzillesa de BARTOMEU, que conté altament una mica de covardia i de conformisme social, en el fons; hi ha també la natural senzillesa de PAUET, que no comprèn l'actitud de la seva mare.

Pel contrari, DON SALVADÓ, l'«americano», adopta una actitud passiva: deixa fer. El casament amb una noia jove i bonica pot semblar-li un medi de més consolidació en el poble, però no li ve d'aquest detall. Al final, DON SALVADÓ anuncia la seva partida:

«Y yo a América porque
allá estoy mucho mejó;
me yaman dó Savaó,
y me yaman su mercé» (12).

És evident que la figura de DON SALVADÓ és lleument ridiculitzada per la parla: en primer lloc perquè parla en castellà, i també perquè no és castellà intel·ligible: BARTOMEU exclama: «No li entenc ni quírrri» (13).

Referent a l'operació de valors espirituals de la classe mitja vilatana, RAFELET contraposa la honradesa als diners: ho hem vist ja en una frase on s'exclama que els diners ho manegen tot, i ofereix a la MARIONA:

«Si mantenir-la no puc
amb el rumbo d'alta classe,
tindrà quan li correspon;
i d'una família honrada
la voluntat desitjada
no li faltarà en ques món» (14).

Hi ha un altre valor a considerar, segons TECLA: el llinatge.

«TECLA: Sobre això (la honradesa) hi ha molt de di, perquè ton pare va ser...

RAF.: Què va sé?

TECLA: Carrabiné,
i ton avi...

RAF.: ¿Què?

TECLA: Carlí
(...)

I encara podria
dir-te què va ser ta tia» (15).

Se suposa que el fet de ser carabiner en un poble de la costa implicava complicitat amb els

contrabadistes; Sitges no n'era cap excepció. El fet de ser carlí, d'altra banda, venia a significar segons per a qui, un sinònim de bandoler o assaltacamins; el record de les rapinyes carlines al Garraf era bastant recent en aquells anys, i el 1873 un escamot carlí va intentar un saqueig de la Vila, però no va reeixir. En aquesta escena es produeix un fet curiós: l'«americano» proposa d'oblidar tota la qüestió de llinatges —«El linaje poco importa». La reacció és lògica perquè les velles famílies de patricis il·lustres, terratinents i propietaris rurals, s'havien vist desplaçades per una lògica dinàmica produïda pel canvi de primàcia econòmica. Des del primer terç de segle la burgesia indiana, segons explica l'historiador Josep Carbonell (16), era qui s'havia fet amb el poder polític de la Vila i qui portava la veu cantant; la urbanització dels carrers del nord i oest del Cap de la Vila havia estat portada a terme per elements d'aquesta burgesia. Li interessava, doncs, esborrar tota referència a antics llinatges que la fessin sentir «sobrevinguda», una classe social de nous rics. I DON SALVADÓ és un «sobrevingut» que finalment opta per entornar-se'n on el tracten de «su mercé»...

Davant de l'enfrontament entre les dues classes socials —«indians» enriquits i menestrals i botiguers— l'autor opta per la segona solució. Francesc de Sales Vidal pren com a patró i com a model la menestralia autòctona, els botiguers de tota la vida que volen continuar vivint sobriament i sense masses innovacions, «honradament», tal com ells diuen. És una posició tradicionalista en el sentit que recolza una classe social que encara no s'ha adonat de la revolució industrial, ni del moviment comercial que hi pot haver més enllà d'un poble— o que no es veu en cor, ella mateixa, de provar-hi fortuna. La tensió que es produeix no és totalment causada per qüestions econòmiques, sino, simplement, per qüestions sentimentals i psicològiques —perquè l'ambició de TECLA és fruit de la frustració sentimental seva, del propi fracàs sentimental. L'autor pren partit, doncs, en favor d'un tradicionalisme de valors encarnats en RAFELET i MARIONA; caldrà que passin anys, encara, perquè la tensió es produeixi a nivell de explotats i explotadors, a nivell de denúncia de injustícia social. Malgrat l'oposició de dues classes socials, *La MALVASIA de Sitges* no deixa de ser un sàinet costumista.

L'ELEMENT POPULAR I TIPIC

La Malvasia de Sitges està ben farcida d'elements populars i típics totalment autòctons i vilatans. Comencem pels noms dels protagonistes:

BARTOMEU i TECLA són també els noms dels Sants Patrons de la Vila. Juntament amb aquest signe de caràcter religiós-popular hi ha les constants al·lusions a la Mare de Déu del Vinyet, al rosari del Vinyet, a l'exclamació, ben corrent: «Verge Santa del Vinyet!», utilitzada tant com quan l'esdeveniment succeït és positiu o negatiu... MARIONA probablement és un diminutiu de Maria del Vinyet, fet ben corrent durant el segle passat: a les dones que tenien aquest nom no se les anomenava «Vinyet», sino Maria —aquest costum és encara freqüent entre les persones grans.

El fet de dir-li a una dona, de renom «Malvasia de Sitges» equival a enlairar-la a una categoria suprema, perquè la malvasia és el millor dels vins dolços, i sembla ser que sempre ha estat de gran anomenada. M'explicava un home ja gran que un pastor li havia contat que en alguns pobles de la Catalunya Vella la malvasia era utilitzada per a les ocasions més que excepcionals. Cal reconèixer que el renom té una certa gràcia, i que TECLA n'està més que orgullosa.

A part del Vinyet, hi ha esmentats altres llocs d'anomenada: La Ribera, que és el passeig marítim, que ha tingut multitud de noms i que la gent sempre li ha dit La Ribera, el carrer d'Olinelles, esmentat expressament perquè es un dels primer carrers on hi va haver cases d'«americanos», rodejat de carrers on s'hi van fer les primeres edificacions d'aquesta mena, i de les quals actualment en queden mostres molt migrades.

Altres elements que donen un caire encantadorament popular i verídic són les al·lusions a una sèrie de persones concretes. «La Pepa de tots» era la propietària d'una fonda de les més antigues de Sitges, i de tanta anomenada que el seu record ha traspassat ja bastantes generacions; és l'hostal on en PAUET anirà a sopar si la seva mare el fa fora de casa. Hi ha, a més, altres personatges ben concrets: el pare del Piqué —que encara no he pogut identificar—; el pare del Dr. Font, fundador de tota una dinastia de farmacèutics, encara operants, que durant molts anys s'han disputat el poder local amb altres forces vives d'ideologia política diferent; el Xic Violí—; l'hereu de can Pintó, que és com anomena TECLA, despectivament, en RAFELET, perquè els Pintó eren la família d'indians, comerciants enriquits més poderosa, més antiga i prestigiosa del poble (17). I surt, també, la Malvasia de Can Planes, «que és la més bona»; las bandes de música d'en Senalla i del mestre tites, etc.

Hi ha, després l'adagi: «les dones de Sitges

no fan foc per no fer fum», que al·ludeix, doncs, a la netedat de les botigueres locals, amants de la «vila blanca» abans de la legendària arribada de santiago Rusiñol. I hi ha, també alguna referència a la rivalitat amb Vilanova en declarar PAUET que hi ha un incendi a cal senyor SALVADOR algú exclama que caldrien «les xeringues que tenen a Vilanova» (18): les xeringues no són més que les mangueres del cos de bombers de Vilanova, anterior a un projecte per proveir-se d'un a Sitges.

Tots aquests elements d'extracció popular compleixen una funció ben determinada: la de localitzar exactament l'acció de l'obra. Sembla que cal que la gent de Sitges s'hi reconegui perquè l'ambient, la data, tot és massa concret. Existeix la possibilitat que l'obra fos escrita per a alguna persona determinada, però en aquest sentit no he trobat cap referència concreta. Tant els llocs com les persones esmentades són gairebé tots conegudíssims, fins el punt d'haver estat esmentats en altres llibres de l'època o posteriors; Emerencià Roig parla de la Pepa de Tots, i la dinastia Font té una història conegudíssima. Per tant voldria indicar que la motivació d'aquesta obra potser valdria la pena de buscar-la a través d'alguna anècdota ocorreguda al llarg de la biografia de Francesc de Sales Vidal.

A nivell teatral la inclusió d'elements populars en l'escena pot donar molts bons resultats, i aquest n'és un cas. *La Malvasia de Sitges* és un dels sainets més realistes i popularistes que hi deu haver —cal entendre aquí aquest concepte com al tractament literari de la classe menestral autòctona amb tots els seus costums, exclamacions, medis de vida, etcètera. L'obra és també, a més, popular, perquè en ella l'autor pren partit en favor de la classe senzilla, n'alaba els valors fonamentals —l'honradesa, la senzillesa— i la fa triomfar davant de l'ambició d'un sector d'aquesta classe.

Cal puntualitzar que el realisme de *La Malvasia de Sitges* és accentuat al màxim pel que fa a les descripcions de l'ambient, en boca dels mateixos personatges. Altrament, i pel que fa a la psicologia d'aquests, observen que estan estructurats de forma igualment realista; ja no són personatges monolòtics o simbòlics, primaris i esquemàtics, sino que en cada un d'ells s'hi poden trobar trets contradictoris, no massa accentuats però existents.

L'EXPRESSIVITAT DEL DIALEG

Per regla general és en el sànet i en l'obra de tipus popular on pot analitzar-se l'estat de la llengua, la seva riquesa de lèxic determinat.

A *La Malvasia de Sitges* hi trobem constantment modismes, frases fetes, exclamacions ben espontànies que donen al diàleg una gran agilitat i verossimilitud. La utilització d'expressions populars hi dona, doncs, un gran sentit de realisme: «No crec que et donga un pebrot»; «et vaig a plantà els cinc dits»; «veuràs si tinc pit»; «Vatua neu!»; «Ah, mulassa!»; «tens la llengua massa larga»; «gata moxa»; «no vull sentir més històries»; «I doncs, qui mana a can Ribot?»; «A mi m'agafa un treball»; «Ai, quin pes m'ha tret de sobre»; totes aquestes frases i exclamacions no són més que una petita mostra del lèxic dels personatges.

El realisme de l'autor ens mostra, també, tots els matisos de castellanismes i vulgarismes que utilitzava la gent de l'època: paraules com «bochorn», «congoixa», «tuno», «andetrans» són els castellanismes més freqüents.

(Acabarà)

Vinyet Panyella

NOTES

- (1) CURET, Francesc. *Història del teatre català*, 191.
- (2) *La presse catalane...*
- (3) FABREGAS, Xavier. *Aproximació...* 48.
- (4) id., ob. cit., 48-49.
- (5) id., ob. cit., 56-57.
- (6) VIDAL, Francesc de S. *La Malvasia...*, 7.
- (7) id., ob. cit., 3.
- (8) id., ob. cit., 10.
- (9) id., ob. cit., 3.
- (10) id., ob. cit., 10.
- (11) id., ob. cit., 14.
- (12) id., ob. cit., 15.
- (13) id., ob. cit., 5.
- (14) id., ob. cit., 14.
- (15) id., ob. cit., 15.
- (16) vegi's la sèrie d'articles publicats a «El Eco de Sitges» durant els anys seixanta ti tulats *A cavall de dos segles. La segona burgesia marinera i indiana*.
- (17) per conèixer una mica aquest ambient, vegi's el llibre d'Emerencià Roig i Raventós, *Sitges dels nostres avis*.
- (18) VIDAL, ob. cit., 8.

**Amb el suport de la
Caixa de Pensions per a
la Vellesa i d'Estalvis**